

Tomàs Vidal i el Grup d'Estudis d'Història de la Cartografia¹

Francesc Nadal

Grup d'Estudis d'Història de la Cartografia (GEHC)

Vaig ser alumne de l'assignatura "Geografia social" que impartia el professor Tomàs Vidal a la Universitat de Barcelona el curs 1978-1979. Les seves classes van ser rigoroses i formatives com ho palesa el treball que vaig fer per a aquesta assignatura titulat "Taules de mortalitat i esperança de vida de la província de Guipúscoa. Gràfics i comentaris" i que encara conservo entre els meus papers. El meu record del seu ensenyament va quedar vinculat al llibre de referència de l'assignatura: *El anàlisis demogràfico* de Roland Pressat. De manera que per a mi, durant molts anys, el nom de Tomàs Vidal va quedar associat al d'aquest reconegut demògraf francès.

Després, els nostres camins empengueren, durant uns quants anys, camins universitaris relativament allunyats. Així, mentre jo m'incorporava el curs 1983-84 com a professor de Geografia de la Facultat de Lletres de la Universitat de Barcelona a Lleida (futura Universitat de Lleida), Tomàs Vidal ho feia el curs 1988-89 com a catedràtic de Geografia humana a la delegació universitària de la Universitat de Barcelona a Tarragona (futura Universitat Rovira i Virgili). Aquesta situació va canviar a començaments de la dècada de 1990, quan ens vàrem retrobar en el si del desaparegut Departament de Geografia Humana de la Universitat de Barcelona. Un departament al qual jo havia passat a formar part durant el curs 1990-91 i el professor Vidal durant el curs 1992-93.

Si bé em semblava plausible pensar que ens podríem tornar a trobar algun dia en aquest departament, em resultava gairebé inimaginable pensar que els seus interessos geogràfics i els meus convergirien. Però això va succeir. El seu interès creixent per la història de la cartografia menorquina ens va permetre establir unes relacions cada cop més intenses, primer, de caire científic i intel·lectual, i, després, d'amistat, que han perdurat fins al final.

L'interès del professor Vidal per la història de la cartografia obeeix, al meu entendre, a dues raons diferents. En primer lloc, una de caire familiar. El seu avi Joan J. Vidal Mir, en paraules de Tomàs Vidal "advocat, home d'empresa i erudit", va aplegar una important col·lecció de mapes antics de l'illa de Menorca. Aquesta era una herència cultural que, de ben segur, va proporcionar-li un coneixement molt primerenc del valor cultural, científic i polític dels mapes i, en particular, dels mapes antics.

1. Text ampliat, el 4 de juliol de 2019, del que vaig llegir el 4 d'abril aquest any en l'acte d'homenatge al professor Tomàs Vidal i Bendito, que va organitzar la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona en col·laboració amb la Societat Catalana de Geografia i l'Institut Menorquí d'Estudis.

Però, en segon lloc, n'hi ha d'altres, vinculades a la seva labor com a geògraf. La publicació durant els anys 1980-82 de l'*Atlas socio-econòmic de Catalunya*, obra de la qual va ser el director, palesa l'estreta relació de la seva labor geogràfica amb la cartografia. Aquesta relació no va quedar reduïda únicament a l'àmbit de la Geografia de la població, sinó que va ser similar en d'altres camps de recerca que conreà com va ser el cas de la Geografia rural.

Les recerques que va dur en aquest camp de la Geografia humana el van portar a interessar-se per la cartografia parcel·lària antiga com a font documental geogràfica per a conèixer, per exemple, l'evolució del paisatge rural. En aquest sentit, voldria assenyalar com el geògraf francès Jean Bisson, del qual es considerava deixeble, va dedicar un apartat específic del seu estudi *La tierra y el hombre en Menorca* (1966) a parlar de la cartografia parcel·lària de l'illa de Menorca i, en particular, del cadastre de 1860-62. Per la seva part, Tomàs Vidal en el seu excel·lent article "El paisatge rural de l'illa de Menorca" (1998-99), indica que una de les principals fonts documentals utilitzades va ser la cartografia parcel·laria del territori menorquí a escala 1:10 000, realitzada, entre 1860 i 1862, per l'agrimensor Miguel Sorà.

Coneixedor del seu interès per la història de la cartografia de Menorca, el 1998 vaig proposar a la Junta de Govern de la Societat Catalana de Geografia, de la qual aleshores en formava part, que el professor Tomàs Vidal fos l'encarregat de llegir la conferència de clausura del curs acadèmic 1999-2000. El text de la seva conferència, "La imatge cartogràfica de l'illa de Menorca. Des dels orígens al primer terç del segle XVIII", va aparèixer publicat l'any 2002 en el núm. 53-54 de *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*.

Durant la primavera de l'any 2000, poc abans que el professor Vidal llegís la seva conferència, li vaig lliurar una fotocòpia en la que hi havia reproduït un mapa de Menorca que havia traçat el gran cartògraf turc Piri Reis. Aquesta reproducció formava part d'un llibret de divulgació del *Kitab-i-bahriye* (1520-26) una de les grans obres d'aquest cartògraf, que m'havia regalat el meu amic i gran viatger Pere Andreu i Aliu a la tornada d'un dels seus múltiples viatges per Turquia. El professor Vidal m'agraí moltíssim aquest intercanvi d'informació cartogràfica, que va constituir, de fet, un punt d'inflexió en les nostres relacions científiques i intel·lectuals.

Després, l'any 2004, el professor Vidal ens va invitar a mi i al professor Luis Urteaga a participar en un curs titulat "La cartografia històrica: una perspectiva històrica i menorquina", que organitzava la Universitat Internacional de Menorca Illa del Rei (UIMIR) i de la qual ell era director.

Un altre factor important d'aproximació científica amb el professor Vidal va ser el projecte de recerca que estàvem duent a terme durant aquests anys. Aquest projecte, del qual jo era l'investigador principal, es titulava "Estadística territorial i cartografia parcel·lària a Espanya (1845-1895): una aproximació local" i va ser subvencionat durant els anys 2001-04 per la Dirección General de Investigación. Al respecte, cal assenyalar que els resultats que anàvem obtenint

de la nostra recerca li interessaven particularment, ja que l'ajudaven a contextualitzar un dels grans documents ja esmentats de la història de la cartografia menorquina: els plànols parcel·laris municipals, que va aixecar, entre 1860 i 1862, Miguel Sorà de tots els municipis de l'illa de Menorca.

Aquesta afinitat d'interessos va facilitar la seva participació, junt amb els altres membres d'aquest projecte de recerca, a les "les Jornades d'història de la cartografia a l'Institut Cartogràfic de Catalunya: Cartografia cadastral a Espanya (segles XVIII-XX)", que van tenir lloc a Barcelona durant els dies 20 i 21 d'octubre de 2005.

Les relacions científiques amb el professor Vidal van experimentar un salt qualitatiu i quantitatiu molt important l'any següent, el 2006, al passar a formar part del projecte de recerca titulat "La documentació cartogràfica de la contribució d'immobles, cultius i ramaderia (1845-1895): cartografia parcel·laria de les províncies de Balears, Lleida i Tarragona". Es tractava d'un projecte que va ser finançat, durant els anys 2006-08, per la Direcció General de Investigación i del qual el professor Luis Urteaga era l'investigador principal. Dins del marc d'aquest projecte de recerca, el professor Vidal va publicar un treball titulat "La cartografia cadastral a Menorca al segle XIX", que va aparèixer publicat en el llibre *La cartografia cadastral a Espanya (segles XVIII-XX)*, que edità l'any 2007 l'Institut Cartogràfic de Catalunya.

A continuació, Tomàs Vidal formà part com a investigador del projecte de recerca "Cartografia i agrimensura a Catalunya i les Balears: 1845-1895", que va ser finançat, durant els anys, 2009-11, per la Direcció General de Investigación i del qual era investigador principal el professor Luis Urteaga. Com a resultats d'aquest projecte de recerca Tomàs Vidal va llegir una ponència titulada "Aproximació a la tasca cadastral dels geòmetres a Menorca" al "2n Seminari d'història de la cartografia: cartografia i agrimensura a Catalunya i a les Balears (segles XIX-XX)", que es van celebrar a Barcelona, durant els dies 20 i 21 d'octubre de 2010, i que van ser organitzades per l'Institut Cartogràfic de Catalunya i per l'acabat de constituir Grup d'Estudis d'Història de la Cartografia. Un any més tard, el 2011, va publicar amb Cristòfol Barber i J. Serrano, tècnics de l'Ajuntament des Mercadal, un treball titulat "Més sobre la cartografia cadastral del segle XIX a Menorca", que va aparèixer publicat en el llibre *Cartografia i agrimensura a Catalunya i les Balears al segle XIX*, que va editar l'Institut Cartogràfic de Catalunya.

Durant el decurs d'aquest projecte de recerca, recordo haver acompanyat, com a mínim, dues vegades al professor Vidal a l'Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona per tal d'intentar localitzar el títol d'agrimensor de l'esmentat Miguel Sorà. Però, malgrat les hores passades en aquest arxiu, les nostres recerques van resultar del tot infructuoses.

A finals de la primera dècada del present segle, vam aconseguir que l'Agència d'Ajuts Universitaris i de Recerca (AGAUR) de la Generalitat de Catalunya reconegués al Grup d'Estudis d'Història de la Cartografia (GEHC) com un

grup de recerca consolidat per al quinquenni 2009-13 (ref.: 2009 SGR 1048). El paper del professor Vidal en la constitució d'aquest grup, primer, i en l'obtenció d'aquest reconeixement, després, va ser molt gran. En primer lloc, perquè va sumar el seu valuós currículum científic als de la resta de membres, alguns dels quals havien estat alumnes seus, i, en segon lloc, pel seu suport decidit a les activitats d'aquest grup de recerca, així com participant d'algunes de les seves activitats. Així, per exemple, l'any 2010 va visitar en companyia d'altres membres del GEHC l'exposició "Los mapas: ventanas al tiempo y al mundo", que va tenir lloc a Madrid i que va ser organitzada pel Centro Geográfico del Ejército.

La seva jubilació, l'any 2011, li va impedir continuar formant part dels projectes de recerca que, des d'aleshores, ha continuat duent a terme el nostre grup de recerca. No obstant això, va continuar vinculat al GEHC, assistint, de forma no regular, a les seves reunions. Amb tot, durant els darrers tres o quatre anys les seves relacions amb el GEHC es van anar espaiant, sense perdre, però, mai el contacte.

El professor Vidal va aprofitar els anys de jubilació per acabar d'escriure la seva gran obra sobre la història de la cartografia menorquina. Una obra que, finalment i de forma pòstuma, va aparèixer publicada pocs mesos després de la seva mort, constituint el tom vint-i-unè de l'*Enciclopèdia de Menorca* que es titula *Cartografia Històrica* i del qual el professor Vidal és autor. Ha estat una obra de cocció lenta, feta sense presses ni distraccions, que serà valorada, sense cap mena de dubte, per tots aquells estudiosos interessats en la història de la cartografia i/o en la geografia i la història de Menorca com un llegat científic de primer ordre.

Tomàs Vidal, en una sortida de la SCG, al Lluçanès, el 2005

Foto: Jesús Burguenío